

reden op. Straks, als de vreemdelingen van overal weer van dit kostelijke plekje Utrecht komen genieten, zal de gids dit desgevraagd in alle talen moeten kunnen antwoorden. „De bak is lek.” Maar misschien wil het Curatorium van onze Universiteit, voor dat het zomer is, Utrechter, gids en vreemdeling wel verrassen met een klaterende restauratie. Het kan toch niet zo zijn, dat het „usque memor” alleen maar op de gemeente Utrecht van toepassing is?

De Bilt.

P. H. Damsté.

Naschrift van de Redactie:

De pen en pennenkoker van Hugo Wstinc zijn al heel spoedig na de plaatsing van de fontein door baldadige handen van het beeldje afgebroken. Om herhaling daarvan te voorkomen zullen zij in 1958 misschien niet opnieuw zijn aangebracht.

KOZAKKENDAG TE UTRECHT

Na de slag bij Leipzig (18 en 19 October 1813), waar Napoleon door de geallieerde legers werd verslagen, zonden de overwinnaars rondtrekkende Russische en Pruisische huurtroepen naar onze grenzen om voor hen kleding en proviand te plunderen. De Pruisische troepen verschenen voor Zwolle (13 Nov.) en Groningen (15 Nov.), de Russische trokken 19 Nov. over de IJssel om op de Veluwe te stropen. Hun verschijnen was het sein voor vele Franse ambtenaren om de vlucht te nemen.

Op 28 Nov. kwamen in de nacht driehonderd Russen te paard voor de Utrechtse Wittevrouwenpoort en werden met vreugde binnengelaten. Zij trokken naar de Neude, waar zich een goed uur later nog driehonderd en vijftig Russen bij hen voegden¹⁾. Allen droegen verwaarloosde kleding en waren uitgeput.

Nadat zij hun eten in potten hadden gekookt, gingen zij bij hun paarden op de grond liggen, gewoon als zij waren onder de blote hemel te kamperen.

Heel Utrecht stroomde toen naar de Neude om deze wonderlijke militairen te zien, die bonte rokken en pelzen droegen en hoge, harige mutsen, kozak genaamd, waarnaar zijzelf kozakken werden genoemd. Een oud vrouwtje moet toen uit dankbaarheid dat zij als verlossers van de Franse overheersing kwamen, haar armen om de hals van een kozak hebben geslagen en hem een kus hebben gegeven dat het klapte.

Op het gerucht van de komst dezer Russische troepen zijn de Fransen die te Utrecht in bezetting lagen, in beweging gekomen. Zij beslo-

¹⁾ De stad Utrecht in het jaar 1813. Uit het dagboek van eenen Ooggetuige. (= H. Keetell). Utrecht, 1863, blz. 53.

ten weg te trekken. Hun opperbevelhebber Molitor beval dat zich op 28 November 's avonds niemand op straat mocht bevinden en dat dan alleen de benedenvensters verlicht mochten zijn, niemand mocht de aftocht zien. Een man heeft toen op een stoel achter de voordeur door het donkere raampje boven de deur toegekeken en toen alles muissil bleef, deed hij de voordeur open en ging voorzichtig naar zijn buurman die ook in afwachting leefde. Samen gingen ze de straatweg naar Gorinchem op en zagen daar een eindje verder een schuit dwars over de weg liggen. Met moeite lieten zij die op het ijs van de sloot glijden en hoorden daarna al, met een oor op de grond, het Franse leger dreunend naderen. Gauw weer in huis, waren zij blij nog net bijtijds ongeregeldeheid te hebben voorkomen.²⁾

De Fransen zijn na middernacht de Tolsteegbrug overgegaan en langs de Vaartse Rijn getrokken naar Gorinchem, dat nog Frans was. Utrecht heeft in 1913 op de Tolsteegbrug een gedenksteen aan de aftocht der Fransen opgericht. Onder de bronzen plaquette, welke de brug met de daarover wegvluchtende Fransen afbeeldt, staat: „De Fransen verlaten Utrecht den 28 Nov. 1813”. Daaronder is in steen gehakt: „Utrechts verlossing herdacht 1913”. Overweldigend was de vreugde die de volgende dagen te Utrecht over de verlossing van de Franse heerschappij heerste. Men hees de Hollandse vlag met Oranjewimpel op de Domscoren, ook op het stadhuis en het Hof in de Korte Nieuwstraat.³⁾ Alle burgers die een vlag hadden, staken die uit en wie er geen had, verfdde een groot laken met boterverf en zette die Oranjevlag op de schoorsteen. „Een vlag was gauw gemaakt”. Ieder droeg Oranje en „Oranjeboven” klonk in alle straten, alle klokken werden geluid.

Intussen lagen de Kozakken nog in de Maliebaan, maar zij werden niet langer toegejuicht. De stad moest hen van kleding en dekking voorzien, de paarden van hooi en stro. De voornaamsten van hen werden bij de burgers ingekwartierd, maar hier was een groot bezwaar dat niemand Russisch verstond. Ook gingen de Kozakken vaak brutaal de huizen binnen.⁴⁾ Tenslotte zijn zij uit eigen beweging op 3 December weg getrokken, ook over de Tolsteegbrug en verder langs de Vaartse Rijn.

²⁾ Deze, op mondelinge overlevering berustende passage komt niet overeen met de zeer waarschijnlijk juistere voorstelling van de tijdgenoot Keetell (blz. 53), dat het verbod om 's avonds op straat te zijn, die avond „glad vergeten” werd. „Daarentegen wierd aan de order om bij het inrukken der vijandelijke troepen (zo als de Publicatie zig deswegens had uitgedrukt) brandende lichten voor de beneden vensterramen te plaatsen, ten volle voldaan. Dit was niet om een vreugde illuminatie te vertonen, maar alleen om de stad te verlichten. Deze maatregel van den Maire was van groot nut in deze wisselvallige tijden”. (Red.)

³⁾ De stad Utrecht in het jaar 1813, etc., blz. 57.

⁴⁾ Aldaar, zlz. 62.

Na het wegtrekken der Franse bezetting is 28 november te Utrecht jaarlijks feestelijk herdacht. Men vlagde, muziek trok rond en soms ontstak men 's avonds vuurwerk op de Neude. Op school werd 's ochtends van Kozakjesdag verteld en 's middags kregen de kinderen vrij.

De bakkers die met Sinterklaas het beeld plachten te bakken van de bisschop of met een middeleeuws-latijns woord de speculator (vandaar ons woord speculaas), bakten nu de afbeelding van een kozak in een prachtig, door hen gefantaseerd militair uniform. In de linkerhand draagt hij het geweer met bajonet, zijn koppelriem heeft een gesp waarop het wapen van Utrecht staat afgebeeld. In het Centraal Museum is zulk een koekplank van 168 bij 57 cm bewaard gebleven (zie afb.).

Kozakkendag is na 1914 terwille van onze neutraliteit niet meer gevierd. Tot 1914 waren we neutraal geweest, doch na het uitbreken van de wereldoorlog (1914—1918) vreesde men dat dit feest kon worden opgevat als een manifestatie tegen Frankrijk. Daarna had geen viering meer plaats, de herinnering aan Kozakkendag was toen ook vrijwel verbleekt.

C. C. van de Graft

Verzameling Centraal Museum, Utrecht.

NIEUWE PUBLICATIES

W. J. Lavèn en J. C. van Cittert-Eymers, *Electrostatical instruments in the Utrecht University Museum*. Utr. 1967. 77 blz. en 50 afb. (f 12,-).

De verzameling oude natuurkundige instrumenten in het universiteitsmuseum is hoofdzakelijk samengesteld uit de instrumenten door de stad, later het rijk voor het onderwijs aan de universiteit aangekocht, en uit die welke afkomstig zijn van het Natuurkundig Gezelschap. De geschiedenis van de laatste groep is indertijd door dr. P. H. van Cittert beschreven in het Jaarb. van Oud-Utrecht van 1929. Van de totale verzameling worden alleen die op electrostatisch gebied, 126 in getal, onderverdeeld in groepen, in bovengenoemde catalogus beschreven. Korte inleidingen gaan iedere groep vooraf. De illustraties zijn voortreffelijk.